

DOSTOYEVSKI

YERALTINDAN
NOTLAR

DESTEK YAYINLARI: 1023
EDEBİYAT: 309

FYODOR DOSTOYEVSKİ / YERALTINDAN NOTLAR

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumaloğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
İngilizceden Çeviren: Melis Balbozan
Editör: Özlem Küskü
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Kasım 2018
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-497-0

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42 – Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com – info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi – twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad.
Odin İş Mrk. B Blok No. 403/2
Zeytinburnu / İstanbul

DOSTOYEVSKI

**YERALTINDAN
NOTLAR**

İngilizceden Çeviren: Melis Balbozan

(Bu günlük de yazarı da kuşkusuz hayal ürünüdür. Ancak toplumumuzun bulunduğu durumu düşünürsek bu günlüğün yazarı gibi kişilerle karşılaşmamız muhakkaktır. Notlarda yakın geçmişteki karakterlerden birini ayrıntılı bir biçimde ele almak istedim. Bu şahıs kuşağımızın temsilcilerinden biridir. Kitabın “Yeraltı” bölümünde bu karakteri tanıyacak, görüşlerini ve neden toplumumuzda güya ön plana çıkmak zorunda olduğunu öğreneceksiniz. İkinci bölümde ise kişinin yaşamındaki bazı olaylar hakkındaki düşüncelerini içeren asıl notlar ekleniyor.)

BİRİNCİ BÖLÜM

YERALTI

Ben hasta bir adamım, tersim, bu da yetmezmiş gibi çirkinim. Karaciğerim hasta fakat hastalığının adını da kaynağını da bilmiyorum. Tıbbı ve doktorlara saygım sonsuz olsa da hastaneye gitmedim ve gitmeyi düşünmüyorum. Batıl inançları olan bir adamım tıbbı saygı duyacak kadar hem de. (Bu safsatalara düşmeyecek kadar eğitim alsam da bu tür inançlarım var işte.) Hayır, doktora gitmeyeceğim çünkü inat ettim. İnadımı anlayacağınızı düşünmüyorum. Ben kendimi anlıyorum ya bu bana yeter. Doktora görünmeyişim onların yaptığı işi “küçümsediğim” anlamına gelmiyor. Bu hareketimle en fazla kendime zarar verdiğimi biliyorum. Bilin ki tedavi olmayışımın tek sebebi inadımdır. Ciğerim ağrıyormuş, varsın beter olsun!

Belki de yirmi yıldır bu şekilde yaşıyorum. Şimdi kırk yaşındayım. Eskiden devlet hizmetinde çalışırdım sonra bıraktım. Ters ve suratsız bir memurdum. İnsanlara kaba davranmaktan haz duyardım. Ne de olsa hiç rüşvet almamıştım ve benim mükâfatım da bu olmalıydı.

(Tatsız bir espriydi ama silmeyeceğim. Zekice olduğunu düşünmüştüm ancak kendimi rezilce övmekten başka bir şey yapmamışım. Ne olursa olsun bu espri burada kalsın, silmeyeceğim!)

İnsanlar masama bilgi almak için geldiklerinde en suratsız halimi takınır, işlerini dişlerimi gıcırdatarak yapardım. İçlerinden birinin bile canını sıkmanın verdiği haz paha biçilemezdi ki çoğunlukla bunu başarırdım. Bilirsiniz devlet dairesine işi düşenlerin çoğu çekingen ve ürkek olur. Ama bu çoğunluğun aksine tüm kibriyle karşıma dikilenler de vardı. Bunlardan biri de kılıcını durmadan şıkırdatan bir subaydı ve ona asla katlanamazdım. Kılıç mücadelemiz bir buçuk yıl sürdü. Sonunda galip geldim. Adam kılıcı şıkırdatmaktan vazgeçti. Fakat gençliğimde yaşamıştım bu olayı.

Neden ters bir insanım biliyor musunuz baylar? Olayın özü, utanç verici tarafı budur: Huysuzluğumun tek sebebi öfkemin en şiddetli zamanlarında bile aslında ne ters ne de korkutucu bir insan olduğumu bilmemdi. Öyle ki serçeleri bile ürkütemezdim.

Öfkemden ağzımdan tükürükler saçtığım bir anda bana bir fincan şekerli çay verseniz, güzel sözlerle gönülümü hoş etseniz hemen sakinleşirdim. Hatta size minnet duyardım. Sonrasında ise muhtemelen bütün gece, yatağымda uzanmış, utanç içinde dişlerimi gıcırdatıyor olurdum. Ben böyle bir insanım işte!

Biraz önce size suratsız ve sert bir memurum demiştim ya, külliye yalan. Hırısından öyle söyledim. Masama gelenlere, subaya sadece takılırdım, onlara hiçbir zaman kötü davranmadım. İçimde bunların tam tersi duyguların kaynaştığını, bu düşüncelerin beynimde uğuldadığını hissedirdim. Bu duyguların hayatım boyunca içimden taşmak için can attıklarını biliyordum fakat onların dışarı çıkmalarını engelledim, bilerek yapardım bunu. Duygularım bana öyle utanç verirdi ki hırısından patlayacak hale gelirdim, bıktım usandım sonunda! Bunları yazarken pişmanlık içinde olduğumu, sizlerin huzurunda af dilediğimi sanıyorsunuz değil mi baylar? Böyle düşündüğünüze eminim Ama inanın, ne düşündüğünüz umurumda değil.

Kötü biri olmak şöyle dursun, herhangi bir şey olmayı da beceremedim: Ne kötü ne iyi, ne alçak ne namuslu, ne kahraman ne de bir böceğim. Şimdi köşeme çekilmiş, kafası çalışan insanların bir baltaya sap olamayacağı, sadece aptalların elinden iş geleceği düşüncesiyle kendimi avutuyorum. Evet efendim on dokuzuncu yüzyıl insanı karakersiz olmalıdır, buna mecburdur, çünkü karakter sahibi insanın sınırları vardır. Kırk yılı devirmiş bir adam olarak bu sonuca vardım. Artık kırk yaşındayım, kırk yıllık koca bir ömür, ihtiyarlığın ta kendisi. Kırk yaşından fazla yaşamak ayıptır, gereksizdir, ahlaksızlıktır. Şimdi siz söyleyin kimler

kırk yaşından fazla yaşar? O zaman ben söyleyeyim size: Aptallar ve alçaklar yaşar. Bunu tüm ihtiyarların, bilge, ak saçlı, mis kokulu ihtiyarların yüzüne söyleyeceğim. Tüm dünyaya da söylerim. Belki altmış yaşına kadar yaşayacağım için böyle konuşmaya hakkım var. Hatta yetmiş, seksene kadar yaşayabilirim! Durun! Biraz soluklanayım.

Sanırım sizi güldürmeye çalıştığımı düşünüyorsunuz baylar. Ama yanıldınız. Sandığınızı kadar neşeli bir adam değilim; eğer konuşmalarım sizi sinirlendirmeye başladıysa (ki sinirinizin bozulduğunu iyiden iyiye hissediyorum) ve kim olduğumu soracak olursanız size sekizinci dereceden memurum diye cevap vereceğim. Yaşamımı sürdürebilmek için çalışırdım (sadece karnımı doyurabilmek için) ancak geçen yıl uzak akrabalarımın birinden altı bin ruble miras kalınca, istifayı basıp köşeme çekildim. Önceden de köşemde otururdum ama şimdi buraya iyice mıhlандım. Şehrin bir ucunda ahır gibi bir odam var. Hizmetçim ise herkese sataşan, pis kokan köylü bir kocakarı. Petersburg havasının bana iyi gelmediğini, elimdeki üç beş kuruşla burada geçinemeyeceğimi söylüyorlar. Bana tavsiye veren bu görmüş geçirmiş yalakalardan daha iyi bilirim ben ne yapacağımı. Petersburg'da kalacağım, hiçbir yere gitmiyorum. Gitmek istemememin sebebi... Eh! Zaten gitsem de bir gitmesem de...

Her neyse. Size bir soru soracağım: Namuslu bir adam en çok neden bahsetmekten zevk alır?

Cevap: Kendinden.

İşte ben de size kendimden bahsedeceğim.

-II-

Baylar, dinlemek istesenez de istemesenez de size neden bir böcek dahi olmadığımdan bahsetmek istiyorum. Böcek olmayı gerçekten, çoğu zaman arzuladım. Fakat bunu bile başaramadım. Sizlere yemin ederim ki her şeyin fazlasıyla farkında olmak tam anlamıyla bir hastalıktır. İnsana hayatını sürdürebilmesi için bu farkındalığın yarısı, hatta çeyreği bile dünyanın en soyut ve içten pazarlıklı şehri olan Petersburg'da ikamet etme gafletinde bulunmuş, talihsiz on dokuzuncu yüzyıl insanımıza yeter de artardı. Bahse girerim ki bunları gösteriş olsun diye (hem de kılıcını şıkırdatan subayımızın türünden avam bir gösteriş) yazdığımı ve siz çalışanlarla dalga geçtiğimi düşünüyorsunuz. Ama beyler kim hastalıklarıyla övünüp, onları gösteriş yapmak için kullanır ki?

Fakat bunu herkes yapar zaten; hastalıklarıyla övünür, neler çektiklerini büyük bir zevkle anlatırlar; bunu en çok da ben yaparım. Boşuna tartışmayalım çünkü iddialarım son derece manasız. Ama şuna hâlâ eminim ki farkındalığın sadece aşırısı değil her türlü hastalıktır.

Bunda da ısrarcıyım. Bakın şimdi bir süreliğine bunu bir kenara bırakalım. Bana şunu söyleyin: Neden eskilerin deyişle “bütün o güzel ve yüce şeylerin” inceliğini kavrayabileceğim sırada, ama neden özellikle tam da o anlarda böyle anlamsız hareketler yapıyordum? Yani, bunların yapılmaması gerektiğini idrak ettiğim anda inadına yaparmış gibi böyle hareketlere kalkışmamın sebebi ne olabilirdi? İyinin ve tüm bu “güzel ve yüce” olanların anlamına vardıkça, içlerine daha da bir batıyor, saplanıp kalıyordum. Fakat bundaki en mühim nokta bu halimin tesadüfi değil, kaçınılmaz olduğuydu. Sanki bu hastalık bir çöküntü hali değil, benim tabiatımdı; onunla mücadele edecek gücüm kalmamıştı. Neredeyse bunun benim tabiatım olduğuna inanacaktım. (Belki de çoktan inanmıştım.) Başlangıçta bu mücadele beni öylesine hüzne boğmuştu ki, başkalarının da bu durumdan mustarip olduğuna inanmadığım için, bunu yaşamım boyunca bir sır gibi sakladım. Kendimden utanıyordum. (Hatta belki şu an bile utanıyorum.) Rezil bir Petersburg gecesinden sonra köşeme çekildiğimde, o gün yine kepazece davrandığımı ve bunu düzeltmenin mümkün olmadığını anladığım zaman içten içe duyduğum gizemli, delice haz ciddi bir zevke dönüşünceye kadar kendi kendimi yiyip bitirirdim. Evet, dayanılmaz bir haz duyardım bundan, dayanılmaz bir haz! Ne söylediysem arkasındayım. Başkalarının da bu hazzı duyup

duymadığını merak ettiğim için bu konudan bahsettim. Şöyle açıklayayım; bu alçalmanın idrakine varmaktan kaynaklanan bir hazdır; artık daha fazla alçalamayacağını ve bundan kurtuluş yolunun olmadığını, değişemeyeceğini hisseder, hatta değişmek için yeterli zamanın ve inancın olsa dahi bunun için parmağını bile kıpırdatmazsın. Çünkü gerçekte uğruna değişebileceğin bir şey yoktur. Ve en kötüsü de meydana gelen olaylar doğrudan doğruya yüksek farkındalığın bilinen temel kanunlarına bağlıdır; yani hiçbir şeyi değiştiremez ve bu konuda da bir şey yapamazsın. Yüksek farkındalığın bir sonucu olarak; alçak bir adam alçak olduğunu anladığı takdirde kendisine avunma payı çıkarmaya hakkı vardır. Eh... Yeter artık! Çok fazla konuştum ama bu konuyu hakkıyla açıklayabildim mi? Bu hazzı nasıl anlatabilirim? Bir şekilde açıklayacağım, kararlıyım. Elime kalemi almamın sebebi buydu zaten.

Örneğin, ben onuruna düşkün bir adamım. Bir kambur yahut bir cüce kadar alingan ve evhamlıyım dır fakat biri bana tokat atsa bundan sevinç duyacağım anlar da olmuştur. Ciddiyim; bundan umutsuzluktan kaynaklanan, bambaşka bir zevk alabilirdim. Bulduğum durumun çaresizliğini kavramışsan umutsuzluk en yakıcı zevk oluyor. Tokadı yiyince bilinç öyle bir ufalır ki geriye sadece posası kalır. En acısı da suçlu olsam ya da olmasam da sanki doğanın bir kanunuymuşçasına

herkesten önce kendimi suçlu görürdüm. Bunun nedeni ise çevremdeki herkesten daha akıllı oluşumdur. (Kendimi çevremdekilerden hep daha akıllı bulur ve bundan mahcubiyet duyardım, öyle ki insanların yüzüne doğrudan bakamaz, onlardan gözlerimi kaçıırırdım.) Diğer bir suçum ise yüce gönüllü olmamamdı; böyle olmak içimden gelmiyordu. Hem yüce gönüllü, bağışlayıcı biri bile olsam bunun bana faydasının olmadığını düşünecek ve üzülecektim. Sanırım bunu beceremezdim: Affedici olamazdım. Çünkü doğa kanunları gereği bu tokadı yemiş olabilirdim ve bu kanunları affetmek gibi bir şey söz konusu olamazdı. Doğa kanununa uygun olsa bile bu hakareti unutamazdım. Diğer yandan bağışlayıcı değilim diye tokat atandan öç almak istesem dahi ona bir şey yapamaz, buna cesaret edemezdim. Peki neden mi cesaret edemezdim? Bu konuda iki çift lafım var.

-III-

Haklarını savunan, intikam almayı bilen insanlar bunları nasıl yapar? Böyleleri intikam ateŖiyle kavruldu mu bu duygu benliklerini öyle bir kaplar ki baŖka bir duyguya yer kalmaz. Böyle bir durumda olan bir insan kızıgın bir boğa gibi hedefine doğru atılır ve onu ancak bir duvar durdurabilir. (Bu arada bu tip insanlar, yani iŖ gc sahipleri duvarla karŖılaŖınca pes ediverirler. Onlar için duvar bizim gibi dŖünen fakat hiçbir eylemde bulunmayan insanlar için olduğu gibi bir geri çekilme bahanesi değildir. Hayır, onların pes ediŖleri son derece içtendir. Duvarın onlar için sakinleŖtirici, manen rahatlatıcı ve hatta belki de mistik bir anlamı vardır... Neyse duvar konusuna sonra yine dönerim.) Normal, ii dıŖı bir diye adlandırdığım insan Ŗefkatli tabiat ananın zarafetle yarattığı halini koruyan insandır. Böylesini delicesine kıskanırım. Aptaldır o. Bunu tartıŖacak değilim fakat belki de normal aptal olmasıdır, nereden bilebiliriz ki? Muhtemelen böyle olması çok daha iyidir. Bu konuda beni Ŗpheye iten nedenlerden biri de normal bir insanın antitezinin, yani tabiat ananın yarattığı değil de deney

tüpünden çıkmış yüksek farkındalığa sahip bir insanın (bu da neredeyse mistisizmden söz edermişim gibi oldu baylar, ama emin değilim) tüm manevi üstünlüğüne rağmen normal adamın karşısında pes etmesi ve kendini bir insan değil de fare olarak görmeye başlamasıdır. O adam ne kadar yüksek farkındalığa sahip olursa olsun, bir fare olmaktan öteye gidemez ve karşısında bir insan vardır. Asıl önemli olan şudur ki kimse onu fare diye adlandırmadığı halde o kendini fare olarak görür. Şimdi de bu fareye faaliyet halindeyken bakalım. Mesela onun kendini aşağılanmış hissettiğini (hemen hemen her zaman öyle hisseder) ve farenin intikam almak istediğini varsayalım. İçinde biriken kin “l’homme de la nature et de la verite”ten daha fazla olacaktır. Kendini kızdıran kişiye karşı duyduğu o iğrenç intikam arzusu l’homme de la nature et de la verite’in hissedebileceğinden çok daha güçlüdür. Çünkü l’homme de la nature et de la verite doğuştan aptal olduğu için intikamı en tabii hak olarak görecektir, fare ise yüksek farkındalığa sahip olduğundan böyle bir adaleti reddedecektir. Sonunda sıra asıl maksada, intikam alma fiiline gelir. Zavallı fare ilk kepezeliğinin verdiği içsel rahatsızlığın yanı sıra bir sürü soru ve kuşkuyla sarılıp sarmalanmış, sorunlarına çözümsüz sorular eklenmiş ve kendini ne yapacağını bilmez halde, şüphelerden, heyecanlardan, onunla adeta alay eden sıradan iş güc sahipleri ile yargıç kılıklı tiranların tükürüklerinden